

LATVIEŠU VALODĀ UN LITERATŪRĀ

KODS

									-				V	L	L
--	--	--	--	--	--	--	--	--	---	--	--	--	---	---	---

Darba burtnīca

Norādījumi

Iepazīsties ar norādījumiem!

Darba burtnīcā ir iekļauti 1. un 2. daļas uzdevumi, 3. daļas uzdevumi ir uz atsevišķām darba lapām.

Darba lapās un atbilžu lapā ieraksti kodu, kuru tu saņēmi, ienākot eksāmena telpā!

Eksāmenā veicamo uzdevumu skaits, iegūstamo punktu skaits un paredzētais izpildes laiks:

Daļa	Uzdevumu skaits	Punktu skaits	Laiks
1. daļa	3	40	60 min
2. daļa	1	34	90 min
3. daļa	6	30	100 min

Darbu veic ar tumši zilu vai melnu pildspalvu! Ar zīmuli rakstītais netiek vērtēts.

Eksāmena norises laikā eksāmena vadītājs skaidrojums par uzdevumiem nesniedz.

Eksāmena 3. daļas darba lapu un tekstu lapas saņemsi pēc starpbrīža.

1. daļa

Pēc 1. daļas uzdevumu izpildes atbildes uzmanīgi ieraksti atbilžu lapā! 1. daļas 3. uzdevumu uzreiz veic atbilžu lapas otrajā pusē! Eksāmena vadītājs 60 minūtes pēc darba sākuma tās savāks. Ja 1. daļu esi veicis ātrāk, vari sākt veikt 2. daļu.

2. daļa

Pārspriedums jāraksta par nosacīti brīvu tematu. Argumentācijai jāizmanto latviešu kultūras vai literatūras fakti. Apjoms 350–400 vārdu.

3. daļa

Eksāmena 3. daļā tev būs iespēja izvēlēties analizējamo daiļdarba (prozas, drāmas vai dzejas) tekstu.

Darba lapas 1. lappusē apvelc veiktā varianta burtu!

Raksti salasāmi!

2011. gada 30. maijā

1. daļa

1. uzdevums (20 punkti).

Apvelc pareizās atbildes burtu!

0. Kuros vārdos jāieraksta līdzskaņa burts **s**?

1. Aiz___kari.
2. I ✓ taba.
3. Ī ✓ savienojums.
4. I___kaps.

- A 1. un 3.
- B 1. un 4.
- C** 2. un 3.
- D 3. un 4.

1. Kurā teikumā vārds **zeme** jāieraksta ar mazo burtu?

1. Mūsu planēta _____ tiek nemitīgi pētīta.
2. Mūsu novadā tiek izdots laikraksts „Mūsu _____”.
3. A. Upīša romāns „Zaļā _____” raksturo situāciju Latvijas laukos 19. gs. beigās.
4. Latviešu mitoloģiskā būtne ir _____ māte.

- A 1.
- B 2.
- C 3.
- D 4.

2. Kurās vārdu rindās visos vārdos jāieraksta divi vienādi līdzskaņa burti?

1. Kat___eiz, cit___eiz.
2. Ti___o, ti___ai.
3. Il___adīgs, zīmo___redzens.
4. Trī___tūris, daba___kats.

- A 1. un 3.
- B 2. un 3.
- C 2. un 4.
- D 3. un 4.

3. Kuros vārdos jāieraksta līdzskaņa burts **z**?

1. Klupdams kri___dams es skrēju uz autobusu.
2. Sniegs ku___dams radīja plūdus.
3. No rīta au___dama, saule priecēja cilvēkus.
4. Kāds puisis gāja mums garām, ē___dams sviestmaizi.

- A 1. un 2.
- B 1. un 4.
- C 2. un 3.
- D 2. un 4.

4. Kuros vārdos jāieraksta līdzskaņa burts **s**?

1. Apjo___ts.
2. Ienī___t.
3. Nogrū___ts.
4. Sagrau___t.

- A 1. un 3.
- B 1. un 4.
- C 2. un 3.
- D 2. un 4.

5. Kuros vārdos jāieraksta patskaņa burts **a**?

1. Viņš cenš___s visu iemācīties no galvas.
2. Jaunais kolēģis no rītiem regulāri aizguļ___s.
3. Mazo brāli mēs visi lutin___m.
4. Jūs liel___ties par saviem panākumiem?

- A 1. un 2.
- B 1. un 3.
- C 2. un 3.
- D 3. un 4.

6. Kuros vārdos jāieraksta līdzskaņa burts *t*?

1. At___iecības.
2. At___ainot.
3. Atvilk___ne.
4. At___estēt.

- A 1. un 3.
- B 1. un 4.
- C 2. un 3.
- D 2. un 4.

7. Kuriem vārdiem pamatformā ir jāieraksta galotne *-s*?

1. Pulksten___.
2. Partner___.
3. Sun___.
4. Asmen___.

- A 1. un 3.
- B 1. un 4.
- C 2. un 3.
- D 3. un 4.

8. Kuros teikumos iekavās dotie vārdi jāraksta kopā?

1. Viņš vēlas strādāt, (ne/vis) mācīties.
2. Vadītājs (it/kā) esot atvaļinājumā.
3. Viņš kavēja (div/ar/pus) stundas.
4. Es piedalījos (ne/vien) televīzijas šovā, bet arī koru skatē.

- A 1. un 2.
- B 1. un 3.
- C 2. un 3.
- D 3. un 4.

9. Kuros teikumos iekavās dotie vārdi jāraksta šķirti?

1. Es (ne/par/ko) nepiedalīšos jūsu rīkotajā pasākumā.
2. Viņš (var/būt) mans jaunais draugs.
3. Ābele aug (tur/pat), kur bumbiere.
4. (Ik/dienu) es uzkopju savu istabu.

- A 1. un 2.
- B 2. un 3.
- C 2. un 4.
- D 3. un 4.

10. Starp kuriem vārdiem jālieto saiklis *vai*?

1. Morfoloģija _____ sintakse.
2. Verbs _____ darbības vārds.
3. Konjugēt _____ locīt.
4. Leksika _____ vārdu krājums.

- A 1.
- B 2.
- C 3.
- D 4.

11. Kuros teikumos ir izmantoti antonīmi?

1. Mēs labprāt strādājam tīrās un glītās telpās.
2. Plauktā atrodas lielas un mazas grāmatas.
3. Darba temps var būt gan lēns, gan ļoti ātrs.
4. Grāmatu vāki ir gan tīri, gan ne tik tīri.

- A 1. un 2.
- B 1. un 3.
- C 2. un 3.
- D 2. un 4.

12. Kuros teikumos lietvārdiem jāieraksta galotne *-u*?

1. Tev steidzami jāatnes grāmat___.
2. Tev jāpaspēj izlasīt grāmat___ „Aka”.
3. Es izlasīju unikālu izdevumu „Zelta uzvedības grāmat___”.
4. Vai esi izlasījis pietiekami daudz grāmat___?

- A 1. un 3.
- B 1. un 4.
- C 2. un 3.
- D 2. un 4.

13. Kurā teikumā vārds **lauks** ir lietots pārnestā nozīmē?

1. Pavasara darbi sākušies, divi lauki jau apsēti.
2. Jaunajam zinātniekam pavērās plašs darba lauks.
3. Darbs vienu dienu bija telpā, otru – laukā.
4. Aiz mājas bija klajš lauks.

- A 1.
B 2.
C 3.
D 4.

14. Kuros teikumos jāieraksta partikula **vis**?

1. Viņš nevarēja ___ pāiet garām mūsu jaunajai reklāmas izkārtnei.
2. _____ mūsu apkārtnē ir skaists un apbrīnas vērts.
3. To tu _____ nesaki, ja nevēlies nepatīkšanas.
4. Teātra izrādē mani iepriecināja _____ modernais.

- A 1. un 2.
B 1. un 3.
C 2. un 3.
D 3. un 4.

15. Kuros teikumos vārdu savienojums **ceļi krustojas** ir frazeoloģisms?

1. Bieži cilvēku dzīvē ceļi krustojas.
2. Pēc kilometra divi ceļi krustojas.
3. Es ceru, ka mūsu ceļi vēl krustosies.
4. Satiksimies vietā, kur divi ceļi krustojas!

- A 1. un 3.
B 1. un 4.
C 2. un 3.
D 2. un 4.

16. Kuros teikumos izmantoti frazeoloģismi ar nozīmi **negaidīta veiksmē**?

1. Man patiešām ir gaiša galva.
2. Mēs uzvarējām, mums uzsmaidīja cūkas laime.
3. Secinājām – to var nosaukt par balto zvirbuli.
4. Šī informācija bija kā akilai vistai grauds.

- A 1. un 4.
B 2. un 3.
C 2. un 4.
D 3. un 4.

17. Kuros teikumos jālieto saiklis **kā**?

1. Šodien skrēju garāku distanci _____ vakar.
2. Justīnei zīmējums izdevās labāk _____ lvetai.
3. Man dziedāšana nepadodas sliktāk _____ Mārtiņam.
4. Smilšu alās nav vēsāk _____ pagrabā.

- A 1. un 2.
B 1. un 4.
C 2. un 4.
D 3. un 4.

18. Kuros teikumos jālieto prievārds **pa**?

1. Čempione slidoja _____ ārējo celiņu.
2. Izziņas sniedz _____ tālruni 92222222.
3. Ko tu zini _____ datoriem?
4. Man _____ prieku iemācies dejot!

- A 1. un 2.
B 1. un 4.
C 2. un 3.
D 2. un 4.

19. Kurā teikumā jālieto pakārtojuma vārds **kad**?

1. Es saprotu, _____ tu šobrīd nevari atbalstīt manu priekšlikumu.
2. Es vēlāk pateikšu, _____ apciemošu vecvecākus – pirmdien vai otrdien.
3. _____ pienāks vasara, es došos ceļojumā.
4. Mani iepriecināja tas, _____ dārzs bija vienos ziedos.

- A 1. un 2.
B 1. un 3.
C 2. un 3.
D 2. un 4.

20. Kādā secībā jāsakārto vārdi, lai veidotos stilistiski pareizs teikums?

- a) braukšu; b) dēļ; c) skatīties; d) intereses; e) izrādi
1. b d c a e
 2. e a c d b
 3. c e a b d
 4. d b a c e

- A 1. un 2.
B 2. un 3.
C 2. un 4.
D 3. un 4.

2. uzdevums (4 punkti).**Katram svešvārdam pieraksti atbilstīgā skaidrojuma burtu!**

Nr.	Svešvārds	Atbilde
1.	autonoms	
2.	optimāls	
3.	racionāls	
4.	destruktīvs	

Skaidrojums
A saprātīgs, lietderīgs, izdevīgs
B nestabils, mainīgs
C neatkarīgs, patstāvīgs
D vislabākais, atbilstošākais, efektīvākais
E postošs, ārdošs

Ieraksti 1. un 2. uzdevuma atbildes atbilžu lapas 1. lappusē!**3. uzdevums (16 punkti). Skatīt atbilžu lapas 2. lappusi!**

2. daļa

Uzraksti pārspriedumu (350–400 vārdu)! Argumentācijai jāizmanto latviešu kultūras vai literatūras fakti!

Pārsprieduma temats: **Prāta un jūtu pretruna.**

Uzmetums.

3. uzdevums (16 punkti).**Izlasi teikumus! Redīgē tekstu, liekot nepieciešamās pieturzīmes!**

1. Katra saruna ar Vestardu Šimku izcilo latviešu pianistu liek pārlicināties, ka viņš ar pelēcību ir uz „jūs” un ka nepakļaušanās stereotipiem gan dzīvē, gan mūzikā ir viņa ikdienas sastāvdaļa.
2. Šodien retais brīnīsies par Vestarda dzīves principiem, kas izslēdz citiem pašsaprotamas lietas kā sēdēšana pie televizora ekrāna un regulārās piektdienas vakaru izklaides, un atkarība no ziņu virsrakstiem avīzēs vai interneta mājaslapās.
3. Jaunā cilvēka dzīvē īpaša nozīme ir videi kas ir ap viņa lauku mājām „Vecmokās” kur mākslinieka dvēsele elpo visbrīvāk un no kurienes pēc Emīla Dārziņa mūzikas skolas absolvēšanas talantīgais pianists savus spārnus izpleš pasaules ceļiem uz Dienvidkalifornijas Universitāti un pēc tam uz karalienes Sofijas Mūzikas augstskolu Madridē.
4. Interesanta ir Vestarda atziņās, ka uzaugot vietā kur apkārt ir lauki un mežs, viņš visā nopietnībā ir ļoti ilgi domājis, ka visi pasaules bērni spēlē klavieres.
5. Vienā Vestarda dzīves svaru kausā liekama koncertbraucienos apceļoto valstu un pilsētu plašā ģeogrāfija un iespēja spēlēt kopā ar lieliskiem orķestriem un diriģentiem pasaules labākajās koncertzālēs, otrā iekšējā brīvība, sava ceļa gājums, dvēseles miers.
6. Es nespēlēju ar pirkstiem, bet ar ķermeni, sirdi, domām, prātu un visām emocijām, kas darbina arī manus muskuļus tā savu klavierspēles stilu raksturo talantīgais mūziķis.
7. Pianists atzīst, ka pagodinoša un iepriecinoša ir jebkura žūrijas atzinība, taču īstākā balva ir izjūta, kas pārņem, izejot uz skatuves un redzot absolūti pilno zāli, bet šo balvu bez šaubām nopelnīt un noturēt ir visgrūtāk.
8. Vestards ir pārlicināts, ka pats labākais ko viņš var darīt ar savu dzīvi ir pilnvērtīgi izbaudīt katru dienu un piepildīt to ar ko tādu, kas pašu dara gudrāku, labāku, bagātāku.

*(Pēc L. Jakovļevas.)*Aizpilda
vērtētājs:

1. p. 2. p.

1. ___ ___

2. ___ ___

3. ___ ___

4. ___ ___

5. ___ ___

6. ___ ___

7. ___ ___

8. ___ ___

Kopā: Kopā:

___ ___

Centralizētais eksāmens par vispārējās vidējās izglītības apguvi

LATVIEŠU VALODĀ UN LITERATŪRĀ

KODS

									-				V	L	L
--	--	--	--	--	--	--	--	--	---	--	--	--	---	---	---

3. daļa

Apvelc ar aplīti veiktā varianta burtu!

A B C

2011. gada 30. maijā

Izlasi tekstus! Izvēlies vienu no tekstiem un analizē to, veicot uzdevumus, kas apzīmēti ar tekstam atbilstošo burtu! Atbildes pamato ar piemēriem no teksta! (30 punkti)

(Daiļdarba autors)

(Daiļdarba nosaukums)

1.	A. Nosauc un raksturo prozas darba tēmu!
B. Nosauc un raksturo lugas fragmenta tēmu!
C. Nosauc un raksturo dzejoļa motīvu! |
|----|--|

2.	A. Raksturo prozas darba problēmu!
B. Raksturo lugas fragmenta konfliktu!
C. Raksturo dzejoļa liriskā „Es” pārdzīvojumu! |
|----|--|

3.	A. Raksturo prozas darba vēstījuma veidojumu (vēstījuma elementus, formu)!
B. Raksturo lugas fragmenta uzbūvi (kompozīciju, dialoga veidojumu, remarkas)!
C. Raksturo dzejoļa kompozīciju, panta formu, ritmu! |
|----|--|

4.	A. Raksturo prozas darba varoņus!
B. Raksturo lugas fragmenta varoņus un to savstarpējās attiecības!
C. Raksturo dzejoļa tēlus! |
|----|---|

Izlasi tekstus (8 lappuses)! Izvēlies vienu no tekstiem un analizē to, veicot uzdevumus, kas apzīmēti ar tekstam atbilstošo burtu! Atbildes pamato ar piemēriem no teksta! (30 punkti)

A

Inga Žolude
Krītiņu princeses (2010)
Saīsināts

Pēc matemātikas es pierunāju Dārtu nākt pie manis. Mēs esam sirdsdraudzenes, un mūsu mammas ļauj iet ciemos vienai pie otras. Dārta pie manis ir bijusi jau daudzas reizes. Tā kā es dzīvoju netālu no skolas, līdz mājām kādas piecpadsmit minūtes, tad jau ap vieniem esam mājās. Matemātika beidzās 12.45, tad pārvilcām maiņas apavus, sandales ielikām maisiņos un katra pakārām uz saviem āķīšiem garderobē.

Es dzīvoju tajā zaļajā mājā, kur pagalmā manis zīmētās krītiņu princeses, uz vienu pusi *Radio SWH*, uz otru — trako māja. Zem logiem uzreiz iela, pa kuru brauc 3. trolejbuss. Man patīk sēdēt pie loga ar mammas šprici rokā un uzšļacīt ūdeni tiem, kas iet apakšā, tad ātri nosēsties zem palodzes un rāpus uz istabu, kur logam priekšā aizkari un mani neredz.

Mūsu mājai ir divi stāvi. Katrā stāvā ir četri dzīvokļi. Mums ir vienistabas, tāpat kā manai kaimiņienei Sigitai. Pārējiem laikam arī tikai viena istaba. [..]

Tur tālāk ir mazdārziņi. Mamma man tur aizliedza iet, jo tur ir slikti onkuļi. Aiz pagalma ir šķūnīši un liela bedre, kur dzīvo tie kukaiņi ar daudzajām kājām un tādi apbruņojušies, vēl tur aug zili cigoriņi un saldās nātres, no kurām var izzīst veselu medus paradīzi. Mūsu šķūnītis ir sešpadsmitais, tur stāv manas ragavas. Piekaramajai atslēgai priekšā karājas liela, melna gumijas klape, lai slēdzene nesarūsē.

Kad tuvojamies mājām, es apstādinu Dārtu uz paugura pie šķūnīšiem, lai parādītu vakardienas sekreķikus — vakar es ieraku vaboli, divas pienenes, salūzušo matu sprādzi ar rozīti un īrisa ziedlapu, tas viss ir mazā bedrītē zem stikla, kuru es tagad atroku, lai parādītu draudzenei. Pirms iešanas iekšā mēs vēl aizlienam aiz šķūņiem. Tur ir sekls grāvis, un aiz tā uzreiz mazdārziņu sēta. Grāvī ir misene. Tur visi tusē, mamma teica, ka māsa arī. Tur ir skaistas pudeles un bundžas, un citas drizas, kas nav tik skaistas. Tur ir baigi forši, kājas ieslīd starp papīriem un vecām atsperēm, un tu vairs neredzi savas kurpes, un ir baigi interesanti, kad tu atkal tās ieraugi, aplipušas ar dubļiem un drupačām. Mēs aizbrienam garām visai šķūņu rindai, un, kad esam laukā uz ceļa, es lepni paskatos uz Dārtu, jo pie viņas mājas TĀDAS misenes nav. Viņa apmierināta pamāj ar galvu. [..]

Vēl apstādinu Dārtu pagalma vidū un rādu, ko esmu sazīmējusi ar krītiņiem uz asfalta. Dzeltenas princeses ar zaļiem matiem un rozā kleitām.

Kad ar Dārtu esam pie durvīm, man mazliet jāpastiepjās, lai ietrāpītu atslēgas caurumā, jo tas ir augstāk nekā citām parastajām durvīm. Kad atslēdzu arī otras durvis, mēs neesam pamanītas. Uz dīvēna māsa bučojas ar Aleksi. Hi! Hi! Mēs ar Dārtu saskatāmies, un esam jau pamanītas. Tikai nesaki mammai! Nesaki! Labi? Apsoli? Aleksis iedod mums ar Dārtu kokakolas bundžiņu. Hi! Hi! Mēs nosolāmies klusēt. Kad viņi iet ārā, es vēl paspēju nobļaut pakaļ, ka nākamreiz viņa mani ņems līdzi. Māsa neko neatbild.

Mums mājās ir auksti, jo nav radiatoru. Mums ir krāsns virtuvē un iemūrētais katls, kur var dabūt siltu ūdeni, kad jāmazgājas. Mums nav vannas, bet virtuves stūrī ir četras plastmasas bļodas katra savā krāsā — katram sava. Krānā ir tikai aukstais ūdens. Mēs izmantojam virtuvi arī par vannas istabu. Te stāv arī Foras bļoda, un uz durvju roktura karājas viņas siksnīņa. Mums ir arī gāzes plīts ar diviem riņķiem, bet mēs to reti izmantojam, jo gāze ir dārga un, kad balons beidzas,

jauns ir jāgaida nedēļu. Mums ir elektriskā tējkanna, kur mamma vāra olas un cīsiņus, un zupu. [..]

Dārta iekārtojas uz mammas dīvāna, es uz māsas kušetes. Mēs spēlējamies ar manām lellēm. Kad eju pie Dārtas, viņa man dod savējās. Kad katra esam iekārtojušas leļļu mājās, tad ejam ciemos viena pie otras. Bet tas nav ilgi, jo Dārtai sešos jābūt mājās. Es viņu pavadu līdz trolejbusa pieturai, tad viņa nedaudz pavada mani, tad es atkal viņu līdz pieturai, un šķiramies. Es skrienu mājās, jo ap septiņiem nāk mamma. Kopš tētis man iemācīja pazīt pulksteņa ciparnīcu, es vienmēr zinu, kad jāsāk gaidīt mammu. Es ieskrienu iekšā, atrauju virtuves logu un uzguļos uz palodzes, nolieku blakus ķebli, pasaucu Foru, uzstutēju viņu uz tā un lieku gaidīt kopā ar mani. Kad viņai purnā iepūš vējš, viņa samiedz acis un nošķaudās kā īsta dāma. Tiklīdz krustojumā iedegas zaļā gaisma, es saspringstu, bet mamma nenāk, kamēr deg sarkanais, es pētu pretējo māju, kad zaļais, tad atkal skatos, vai mamma neiznirst no stūra. Nekā. Kāds slēdz durvis! Nevar būt, ka es viņu nepamanīju! Es skrienu pie durvīm. Tā ir māsa. Viņa atnāca ātrāk, lai paspētu pārbaudīt, vai es tiešām neko neteikšu mammai par viņu un Aleksi. Ne-e, neteikšu. Apsolu. Nu, tu man skaties, sīkā! Neteikšu, bet tu paņemsi mani līdz nākamreiz? Ko?! Nezinu, nu labi, paņemšu. Atkal kāds slēdz durvis. Mamma! Maaaaaaammmmm! Čau, meitukiņ! — viņa man saka. Kā labi gāja? Labi! Mani pārņem tāda laime, ka viņa beidzot ir mājās, ka man gribas uzdāvināt viņai māmiņdienas apsveikumu jau tūlīt, bet es saņemu sevi rokās. Vēl jāpaciešas. Rīt vēl ne, bet dienā pēc rītdienas es varēšu viņai to iedot. Mana kartīte noteikti sanākusi labāka nekā Dārtai. Viņa gan teica, ka viņai savējā patīkot labāk, bet manējā tik un tā ir smukāka, jo man ir vislabākā mamma.

— Izvediet ārā Foru, kamēr taisīšu vakariņas! — saka mamma. Es norauju no virtuves durvju roktura siksnīgu, tā noskan, un Fora jau saprot, bet es viņu mudinu vēl vairāk. Nāc, iesim! Ārā! Ārā! Iesim ārā! Foras nagi skrapst pret grīdu, viņa pinas man pa kājām un nevar nostāvēt mierā, lai uzliktu siksnu. Kad attaisu durvis, viņa rauj mani lejā pa trepēm, atsprāgst ārdurvis, un esam jau ārā. Māsa novirza mūs uz šķūnīšu pusi, kad esam ārā no jebkāda vērotāja redzes lauka, viņa izvelk no kabatas samīcījušos cigareti un aizsmēķē. Es pateikšu mammai. Pamēģini tikai! Es tevi nekur neņemšu līdz! Tas man aizcērt muti, un es, dūsmās sakniebusi lūpas, klusēju. [..]

Mēs ejam drusku tālāk, tur gar dārziņu žogu līdz jaunajam ceļam. Viņi nesen uzlikuši jaunu asfaltu, lai var piebraukt pie *SWH*. Fora iebrien lupīnu lapās un ošņājas. Mēs ejam tālāk, un māsa man prasa: A tu pie tēta iesi ciemos? Jā, rītā laikam. Nu, tad iedod viņam šito, viņa saka un iedod lapeli. Es zinu, ka nevar skatīties, ielieku kabatā ar domu, ka vēlāk izlasīšu, un viņa zina, ka es lasīšu. Mēs klusējam. Ejam tālāk. Es pagriežos, nekur neredzu Foru. Skaļi saucu. Fora! Fora! Forcik, nāc šurp! Šurp! Nav. Griežamies atpakaļ. Es pamanu viņu skrienam pāri krustojumam. Fora, nāc šurp!!! Viņa sadzird mani, pagriežas un bāc! Nēēēē! Mašīna tieši viņai pāri, tieši virsū un tālāk prom. Viņa guļ krustojuma vidū. Mēs sastingstam. Māsa skrien uz mājām. Es pakaļ, vēl tikai ar acs kaktiņu redzu, kā tantiņa paņem viņu aiz priekšķepām kā beigtu un nones malā uz trotuāra. Es skrienu pakaļ mācai. Viņa ieskrien mājā, smagi aizcērtas durvis, [..], tad atsitas atkal vaļā un ar mazāku troksni aizkrīt pavisam. Man arī jātiek mājās. Ahha ahha ahha, es elsojot skrienu pāri pagalmam. Un pēkšņi krītu. Es neko nejūtu, bet, kad pieceļos un ieraugu asiņaino celi, man sagriežas visa pasaule putrā ar asinīm un smilšu kunkuļiem brūcē. Viss melns, un sarkani riņķi pamīšus ar baltiem plankumiem dzirkstī man acīs. Es esmu iekšā. Raudas un elsas. Un suns beigts. Roka uz koka margas, tā ir lipīga un veca, vienmēr jāmazgā rokas, kad esmu pie tās turējusies. Es vēl neesmu tikusi līdz durvīm, kad man pretī nesas mamma ar māsu un vecu segu padusē. Lai skrien! Lai! Es arī nomiršu. Nomiršu! Un mauroju pa visu koridoru. [..] Es aiztaisu šleperi. Tek lielas lāses no acīm un ceļgala. Es uzritinos uz ķebļa pie virtuves loga.

Mamma rosās ap Foras ķermeni, ietin to segā un nes pāri ielai uz māju. Svītras. Baltas. Svītras. Baltas. Ielas grafika.

Trolejbusa elektriskā skaņa skrien pa vadiem un riteņi pa baltajām svītrām.

Viņas ienes nelaimīgo saini. Nervu gali zem ādas kut, un šķiet, ka āda kustas, kaut kur plūst, iet projām. Atceros tikai pantenola baltās putas uz ceļgala un radību tīstoklī, kurai vēl lēni cilājas sāni, un tad gaisma izdziest.

Es atveru acis. Viss sastindzis kluss. Dzirdu sevi elpojam. Es iedomājos, ka nekad nepievēršu uzmanību tam, ka elpoju, tas notiek pats no sevis. Es aizmirstu par gaisu, kas jāievelk un jāizdveš. Vai tiešām, kad aizmirstu, tas notiek pats no sevis? Tas notiek. Tas notiek. Tas notiek. Kā lēnas svītras, ko intervālistiski ievelku nāsīs, un tad tās dodas pašas savā gaitā, savā kustībā, savā satiksmē tur iekšā un tur ārā.

Atkal intervāls. Iekšā. Ārā. Es guļu uz sāna. [...] Kad pamodos, labā sejas puse bija nogulēta. [...] Paldies Dievam! Durvis arī priecīgas, ka tās slēdz. Šlepera atspere saraujas, izstiepjas, pagriežas un ir vaļā, un ir labi. Vairs neesmu viena. Es paliecos uz priekšu un gar skapja stūri redzu, kā mamma meklē gaismas slēdzi.

Meitukiņ! Vai tu... es nedzirdu, ko viņa tur vēl saka. Es redzu, ka aiz mammas nāk māsa un viņai klēpī mūsu melnais suns, kam tagad uzradusies balta kāja. Fora! Fora dzīva! Viņas noliek Foreli zemē uz segas, es viņai tūlīt pretī, uz ceļgaliem, au!, zemē, deguns degunam pretī. [...]

Nāc ēst, mamma mani sauc.

Mēs sēžam virtuvē. Vaska drāna, izbalējusi un sagraizīta, ir galda otrā āda, pielipusi pie virsmas, tā nāk nost kopā ar lielām koka skaidām, tāpēc to neviens necilā. Kur tā sagraizīta, pušumos sabirušas drupačas, ko nekad nevar izslaucīt ar lupatu. Suns parasti mums danco apkārt, kad ēdam, nekaunīgi skatās acīs un laiž slienas. Tagad viņa viena sēž istabā, jo nevar atklībot ar savu ģipša kāju, bet mums ir cepta kartupeļu putra ar mērci, ar lielām glumu sīpolu ceptajām ķeskām. Mamma ir ļoti nogurusi, es redzu. Es atdalīju speķus no gaļas gabaliņiem, salieku sauējā un prom uz istabu. Nometu priekšā Forai, un tūlīt atpakaļ uz virtuvi. Mēs ēdam lēni kā jau nogurušas. Māsai jāmazgā trauki, man jāslauka. Mamma tikmēr raksta atskaites darbam. Mammuci, es viņai apķēros ap kaklu, man zeķbiksīte izira, man nav ko vilkt rītā. Labi, noliec tepat, kamēr tu mazgāsies, es sašūšu. Bet vēl jau multene, tūlīt sāksies. Viņa mani notur aiz rokas, kad gribu skriet pie televizora, šodien ne, šodien nebūs, tur rāda prezidentu no Amerikas, kas atbraucis pie mums ciemos. Multenes vietā. Es izplešu acis. Mammucis saguris. Es tevi ļoti, ļoti, ļoti mīlu, sažmiedzu viņu savās bērna rokās. Viņa mani ievelk sev klēpī un mirkli šūpo, kad caur viņas padusi redzu, kā māsa uz to noskatās, atbrīvojos un eju mazgāties. [...]

Kad esmu noslaucījusies un mugurā naktskrekls, izskaloju bļodu un nolieku vietā, zem mammas baltās. Ar plikām kājām aizskrienu uz istabu, uzrauju kājās mīkstās zeķītes. Jāriktējas uz gulēšanu. No sava izlaižamā krēsla noņemu mīkstos spilvenus un gultas pārklāju. Saklāju savu gultu, palienu zem segas un, kamēr māsa vēl nav aizgājusi uz virtuvi, runājos ar Foru, lai neaizmigtu un neaizmirstu par lapiņu. Mammuci, nevajag lāpīt zeķbiksēs, rītā taču sestdiena. Es jau salāpīju,

meitukiņ, nekas, būs pirmdienai. Mammu, vai Forai tagad sāp? Jā, viņai lauza kājiņa, bet gan jau drīz sadzīs. Labi, tagad čučī! Kad viņa atkal iegrimusi savās atskaitēs, es aizsniedzos līdz biksēm un atrodu lapiņu. Pagriežos ar muguru un loku vaļā lēni, lai papīrs nečaukst. Kad esmu tikusi klāt pie lapiņas satura, mani pārņem milzīga vilšanās, divas rindiņas, un abas krievu valodā, neko nesaprotu no tiem ķeburiem. Tētis ir krievs, viņš nav dzērājs, viņš vispār nedzer. Kad piedzima māsa, viņu sūtīja uz krievu skolu, bet mani uz latviešu. Mēs vienmēr runājam latviski, es tikai dažreiz smejos par māsu, kad viņa saka *gūlta* vai *tūlks*. Saņemu lapiņu sauļā, salieku rokas zem spilvena un guļu. [..]

Attaisu acis. [..] Saģērbjos, saloku atpakaļ savu izlaižamo krēslu, uzklāju pārvalku, salieku mīkstos spilvenus. Atnāk mammucis: nomazgā acis, un tad tev būs jāiznes ārā Fora! Jāiznes? Nu ja, viņa taču pati nevarēs aiziet. Ūdens ir ledains, acis uzreiz atveras plašāk, no kaktiņiem izknibinu miegu un esmu gatava iet. Paņemu viņu uz rokām. Mamma attaisa man durvis, trepēs nevienu nesatieku, kad esam pāri pagalmam, es viņu nolaižu zemē. Fora kādu brītiņu stāv, tad nošķaudās un uz trijām ķepām palec gabaliņu tālāk. [..]

Mammucis tikām jau sataisījis man brokastis, biežpiens, vīrsū krējums, tad cukurs un kanēlis. Kūka. Tu nevari čammāties, viņa man saka, tētis tevi gaida pusdivpadsmitos. [..]

Kad esmu pie tēta, iedodu viņam saņurcītu lapeli, ko rakstījusi māsa. Viņš ātri izlasa. Tēti, kas tur rakstīts? Nekas, kad izaugsi, sapratīsi. Viņš ieslēdz kompjūteru, un es kādu stundu spēlēju spēlītes, tad vecmāmiņa sauc mūs pusdienās. Kamēr viņa liek ēdienu šķītvjos, es pasaucu tēti maliņā un čukstus prasu atļauju piezvanīt. Kam tu zvanīsi? Dārtai. Labi, tikai nerunā ilgi. Apsolu. Dārta? Čau! Es esmu pie tēta. Es varu vēlāk aiziet pie tevis? Labi, pēc kādas stundas. Labi. Atā! Mums mājās nav telefona.

Es ātri paēdu, atsakos no papildporcijas, jo nav pārāk garšīgi. Lēnā garā taisos uz promiešanu. Tētis man vēl iedod aploksnīti un piesaka atdot to mātai. Tagad laikam nedrīkst skatīties, bet man noteikti jāredz, kas tur ir iekšā. Tētis vēl prasa, ko darījāt skolā. Ai, neko. Taisījām darbmācības stundā apsveikumu māmiņdienā. Jā? Jā, man vissmukākais sanāca. Rītā dāvināšu mammai. Labi, atā! Tad tiekamies pēc divām nedēļām? [..]

Es skrienu uz trolejbusu. Mīņājos pieturā. Kad esmu iekāpusi transportā, žigli izvelku aploksni, mani pārņem kārtējā vilšanās, aploksne ir aizlīmēta, bet es to paceļu pret gaismu un redzu iekšā skaistu zaļu pieclatnieku. Hi! Nākamajā man jākāpj ārā. Skrienu pie Dārtas. Viņa dzīvo ceturtajā stāvā, un viņai nav lifta. Aizelsusies zvanu pie viņas durvīm un, kad viņa attaisa, saku, lai nāk ārā, man ir krītiņi. Viņa atstāj durvis pusvīrus, pasaka savai mammai, ka būsīm tepat ārā, un tad mēs laižam lejā pa trepēm un ejam uz gludo asfaltu. Manas princeses vienmēr sanāk labāk nekā Dārtai, tāpat kā apsveikums mammai. Rītā! Jau rītā es varēšu viņai to uzdāvināt. Mēs esam galīgi aizrāvušās, bikses vienos krīta putekļos, tāpat kā pirksti un deguni. Dārta man prasa, cikos man jābūt mājās. Precīzi četros. Nevar kavēt, mamma gaida. Mēs nezinām, cik ir pulkstenis. Bet Dārta pajautā savai kaimiņienei, kas atbild, ka ir bez piecām četri. Jau? Man jāskrien! Man jāskrien! Es nekārtīgi sametu krītiņus kastē, nepamanīdama, ka viens vēl paliek Dārtai rokās, un skrienu projām. Līdz pirmdienai! — Dārta man uzsauc, palikdama pie kājām manām skaistajām krītiņu figūrām.

Es izskrienu ārā no pagalma un pa trotuāru gar ielas malu, sacenšoties ar garām braucošo trolejbusu, skrienu mājās, skaitīdama noskrietās ceļa baltās svītras.

Atrauju ārdurvis, [..], skrienu augšā pa trepēm, roka pieķeras pie lipīgās koka margas, uztraukumā nevaru ietrāpīt atslēgu caurumā, bet, kad esmu iekšā, pulkstenis rāda četri un gandrīz desmit minūtes. Tu jau mājās? — prasa mamma. Labi, tagad varam visi iziet pastaigāties un ieēst saldējumu. Es tevi mīlu, mammuci! — apķeros viņai apkārt un sažņaudzu viņu savās bērna rokās.

B

Rūdolfs Blaumanis
Skroderdienas Silmačos (1902)
Sadzīves skati ar dziedāšanu trijos cēlienos
Fragments

Personas:

Antonija, Silmaču saimniece

Aleksis

Elīna

Darbība notiek Silmačos

TREŠAIS CĒLIENS
PIEKTĀ BILDE
DIVDESMIT SESTAIS SKATS

Elīna grib ieiet klētī. Aleksis iznāk no saimes gala ar pudeli un glāzi rokā.

ALEKSIS. Elīn, es tevis meklēju!

ELĪNA. Kādēļ?... Ko tu...?

ALEKSIS. Nāc, iedzersim!

ELĪNA. Man negribas!

ALEKSIS. Vai tu domā, ka man gribas! Bet man pavēlēja, lai esot jautrs, un iedeva šito pudeli. Smalks vīns! Iet kā uguns pa dzīslām. Dzer, tev jau arī vajaga būt jautrai!

ELĪNA. Man tak negribas!

ALEKSIS. Šovakar ir zāļu vakars! Neapnicini nu jaunā saimnieka! *(Ielej un izdzer glāzi.)* Un nu tava reize! *(Ielej un ceļ viņai glāzi pie mutes.)*

ELĪNA *(dzer)*. Diezgan, diezgan!

ALEKSIS. Visu! Caur!

Elīna izdzer glāzi tukšu.

Lūk, tā. Un nu atkal es!

ELĪNA. Aleks, nedzer tik daudz!

ALEKSIS. Par ko ne! Man tagad tā vaļa! Tas nekā nemaksā, un man vajaga būt jautram! *(Dzer.)*

ELĪNA. Mīļo Aleks...

ALEKSIS. Mīļo Aleks? Mīļo Aleks? Vai es tev esmu mīļš? Saki vēlreiz tāpat! Saki — tad es vairs nedzeršu! *(Noliek ātri glāzi un pudeli uz galda.)*

Elīna pa tam grib ieiet saimes istabā. Aleksis viņu satver aiz rokas.

ALEKSIS. Nebēdz tak! Par ko tu bēdz?

ELĪNA. Es... ak, laid nu, Aleks, laid!

ALEKSIS. Elīn, paklausies jel! Man tev jānodod Jāņu svētku dāvana. Še tā šalle. Tā nāk no Antonijas rokas manā un nu no manas tavā. Še ņem! (*Izvelk šalli no azotes, sniedz Elīnai to, nomet viņu piepeši zemē un pasper ar kāju projām. Lielākā īgnumā.*) Ā!... Es!... Paklausies, Elīn, ko es pirmiņ izdarīju! Es... (*lesmejas īsi.*) Es dūšīgs tēviņš... Šī man uzreiz uzprasa, vai es neesot nelaimīgs, un es atbildēju — nē!... Nē!... (*Smiedamies.*) Ko tu par to saki, Elīn?

ELĪNA. Ko tad tev citu bij teikt?

ALEKSIS. Ko citu?... Patiesību! „Tu esi laba, bet tu man nepatīc!” — to man bij teikt. Bet es: — es tai acumirkļī tā kā sasalu. Viņa mani tā uzskatīja, un man uznāca tāds muļķa kauns, ka viņu tik ilgi esmu mānījis, un... nu viss pagalam...

ELĪNA. Tu cita nekā nevarēji darīt.

ALEKSIS. Ak, neaizstāvi nu, kur nav ko aizstāvēt! Par ko tu šitā runā! Vai tad tev nemaz nav dusmu par manu muļķību! Elīn, vai tev mūsu laimes nemaz nav žēl? Vai tad tu manis nemaz nemīļo? (*Apkampj viņu un spiež sev pie krūts.*)

ELĪNA. Aleks, Aleks!

ALEKSIS. Un lai man vai jāmirst! Es tevi mīļoju... mīļoju... (*Bučo viņu.*)

ELĪNA. Aleks!

ALEKSIS. Neizsakāmi...

ELĪNA. Aleks, ko tu dari!

ALEKSIS. Ko tu dari! Vai tad labāku vārdu priekš manis nemaz nav?

ELĪNA. Laid jel vaļā!

ALEKSIS. Uz šķiršanos, Elīn! Uz visu mūžu!

ELĪNA. Mans dievs... neizsakāmi... neizsakāmi... (*Apkampj un bučo viņu.*)

Saimnieku galā troksnis: „Uz jaunā saimnieka veselībām! Līgo! Jaunais saimnieks un saimniece, līgo!”

ELĪNA. Klau! Projām! (*Grib no viņa atsvabināties.*)

ALEKSIS. Lai viņi — kas man bēdas!

ELĪNA. Uznāks vēl... ej tak iekšā!

ALEKSIS. Man tagad viss viens!

ELĪNA. Ko tu runā! Ko tu...? Ej jel iekšā! Es tevi lūdzu! Es tevi lūdzu! (*Sāk raudāt.*)

ALEKSIS (*skatās viņā brīdi, viņu vaļā palaizdams, paskarbā balsī*). Par ko tu raudi? Par ko tu raudi? Neraudi! Es to nevaru izturēt! Elīn!... Ko tu gribi, lai es daru? Vai lai bēgu? Vai lecu ūdenī? Nāc līdzi!... Nāc līdzi, es eju, kur vien tu gribi!

Klētī troksnis. Kāda balss sāk līgot: „Ar puķīti laivu īru, līgo, līgo...”

ELĪNA. Tur nāk! (*Prom saimes istabā.*)

ALEKSIS. Elīn! (*Pāri soļu viņai pakaļ.*)

SESTĀ BILDE
SEPTĪTAIS SKATS

Antonija. Aleksis.

ALEKSIS (*pieiet pie Antonijas*). Es ar tevi divatā gribēju runāt.

ANTONIJA (*jauki*). Nu, kas ir?

ALEKSIS. Es... man... man... (*Sagrābj galvu rokās un nosēstas. Pauze.*)

ANTONIJA (*satrūkusēs*). Apžēlojies — kas tev? Runā!

ALEKSIS (*arvien vēl acu neatsegdams*). Ak, man ir kauns runāt, un klusu ciest tak vairs nedrīkstu!

ANTONIJA (*no nelabas jausmas sagrābta*). Vai dieviņ! (*Atšļūk krēslā.*)

ALEKSIS. Vai dieviņ — to es arī saku. Bet labāk vai dieviņ tagad nekā vēlāk. Tad būs par vēlu... Es tev gribēju teikt, ka no tās lietas nekā nevar iznākt.

ANTONIJA (*čukstoši*). No kuras lietas?

ALEKSIS. Tu jau gan zini — no... mūsu kāzām...

ANTONIJA. Tātad tā gan?...

ALEKSIS. Tā gan... Vienumēr un vienumēr esmu apņēmies, ka tev to sacīšu, bet arvien no jauna tas tā palika, sak, varbūt tak vēl sirdi varēšu apmierināt. Bet nekā un nekā.

ANTONIJA (*gluži apjukuse*). Nudie, to es nemaz nevaru... to nevaru... vai dieviņ, ko lai nu daru!

ALEKSIS. Man jau arī tā ir, ka nemaz nevaru izsacīt!

ANTONIJA. Kam tu man tā agrāk nesacīji! Kam tu man tā agrāk nesacīji!

ALEKSIS. Es jau stāstu: es arvien gribēju, bet... bet tu biji tik mīļa un laba, un es pats tak visu biju iesācis... Vēl vakar, kad tu man prasīji... ak, es sevi varētu saplēst gabalos!

Antonija ļoga samisuse galvu.

ALEKSIS. Jā, nu tu zini visu, dari nu ar mani, ko gribi. Ja es būtu tāds cilvēks kā dažs labs, tad es tevi apprecētu un tītos tomēr ar to otru...

ANTONIJA. Otru?... Elīnu?

ALEKSIS (*klusām*). Jā... Bet pievilt es tevis negribu. Lai tad labāk viss jūk un brūk!

ANTONIJA (*pavēsi*). Ak tad Elīnas dēļ... ak tad viņa... vai zini, Aleks, es tevi tak turēju par drusku gudrāku.

ALEKSIS. Tu nu pate redzi, kas es par cilvēku. Es jau neesmu tāds, kā tu domā. Es priekš tevis nederu. Tu redzi, kas man par nelāgu dabu.

ANTONIJA (*vairāk it kā pie sevis*). Ak tad Elīna, Elīna... Un tu visu labi esi pārdomājis?

ALEKSIS. Visu... Es pagājušo nakti esmu mocījies... to moku es savam niknākam ienaidniekam nevēlētu.

ANTONIJA. Nu tad: — kas neiet, tas neiet. Izšķirsimies arī. Vēl jau tas iespējams ir.

ALEKSIS. Kā lai es... Nezinu, ko lai saku! (*Grib satvert Antonijas roku.*)

ANTONIJA (*atvairīdamās*). Nē, nē!

ALEKSIS. Lūdzama...

ANTONIJA. Ej, ej!... Ej!

Aleksis iziet.

Antonija stāv kā sastinguse un sabrūk tad uz galda, raud un šņukst ilgu laiku.

C**Imants Ziedonis
Krusts (1981)**

Gaiši justies... Sen nav gaiši justs,
tā kā viegli burbulis peld putās.
Tā kā kādreiz varbūt arī krusts
bez tā pienaglotā vīra jutās.

Gaiši metu savu smagmi nost,
tā kā kuģis izmet savu kravu.
Lēni lēnām ceļu augstumos
vieglo krusta šķērslīniju savu.

Vertikāle mūžam nemainās,
tikai augstāk ceļas šķērslīnija,
un es vairāk nejūtu nemaz,
cik man smagi, cik man grūti bija.

Tikai līniju, kas augšup peld,
vieglo saules sasildīto grīdu
un to augstumu, kas mani velk –
arī gaidošu un sasildītu.

Gaiši justies... Krusts ir tā kā plaukts.
Augstāk šķērslī – tā kā augstāk plauktā.
Lēni, lēni sāku sevī augt
krusta augstumā vēl nenosauktā.

(No krājuma „Taureņu uzbrukums”.)